

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUOTLALELETSO YA BOBEDI (SAL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

NGWANAITSEELE 2013

MEMORANTAMO

NORTH WEST

MADUO: 120

Memorantamo o, o na le ditsebe di le 8.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO

POTSO 1

Go Tshwaya Tekatthaloganyo

- Ka ntlha ya gore tsepamo e fa go tlhaloganyeng, mopeleto o o fosagetseng le diphoso tsa puo fa dikarabong tse dileele, batlhatlhojwa ba se ke ba otlhaiwa/tseelwa maduo.
- Fa **dipotsong tse di senang dikarabo tse di tsepameng**, go se nne le maduo a a abelwang EE/NNYAYA kgotsa DUMELA/GANELA. Lebaka/tshegetsa/tlhotltheletso ke sona se se tshwanetseng go elwa tlhoko.
- Go se nne le maduo a a abelwang NNETE/FOSAGETSE kgotsa NTLHA/KAKANYO. Lebaka/tshegetso/tlhotltheletso ke sona se se tshwanetseng go elwa tlhoko.
- Fa e le karabo ya lefoko le le lengwe e e tlhokagalang, mme motlhatlhojwa a bo a naya mola otlhe, tshwaya gore o nepile fa fela lefoko le le nepagetseng le thaletswe/bontshitswe.
- Fa dintlha tse pedi/tharo di tlhokagala, mme tse di mmalwa di neetswe, tshwaya **fela** di le pedi/tharo tsa ntlha.
- Fa motlhatlhojwa a dirisitse mafoko go tswa mo puong esele ntle le e a tlhatlhojwang ka yona, ikgatholose mafoko ao, mme fa karabo e sa ntse e na le bokao, o se ke wa mo otlhaya. Mme fela fa e le gore go dirisitswe puo esele mo setlhangweng, mme e tlhokagala mo karabong, seo se tla amogelwa.
- Amogela ditengwana tse di farologaneng.
- Mo dipotsong tse go nang le tlhopho ya karabo e e maleba, amogela dikarabo TSOOPEDI, tlhaka e e tsamaelang le karabo e e nepagetseng LE/KGOTSA karabo e e kwadilweng ka botlalo.

- 1.1 1.1.1 Gaufi le moratho o o dirisiwang go tshelela kwa moseja. (1)
- 1.1.2 Le teilwe ka ntlha ya makgotlho a mafika a a ka fa matlhakoreng a noka ya Molopo. (2)
- 1.1.3 Gore fa ba ka diragalelwa/ba longwa ke sengwe ba bo ba itsiwe. (2)
- 1.2 Ee, gonne setena sa teng ga se tlhoke go besywa. (2)
- 1.3 1.3.1 Monna yo mongwe le yo mongwe yo a leng teng mo lekgotleng leo. (2)
- 1.3.2 O ne a dira boikuelo kwa kgotleng ya kgosi tota. (2)
- 1.4 Ke ntlha. Ka gonne ba ne ba tshwanetse go ipega kwa kgosing. (2)
- 1.5 1.5.1 C/Tlhogo kgotsa tona ya kgotla. (1)
- 1.5.2 B/Kgosi e potlana. (1)
- [15]**

POTSO 2

- 2.1 2.1.1 SA's Got Talent. (1)
- 2.1.2 Bothakga le botswerere. (2)
- 2.1.3 Sekolo se se potlana sa Sol Plaatjie. (1)
- 2.2 2.2.1 B/Poko (1)
- 2.2.2 Ba ne ba ema ka dinao. (1)
- 2.3 Lebone le Mamsy/Lebone le Mamsy Boikanyo. (2)
- 2.4 A boitumelo. (2)
- 2.5 Ee, o kgonne go itlhamela leboko le ka lona a gapileng kgaisano, se se supa botlhale. (2)
- (Dikarabo tsa batlhatlhojwa di elwe tlhoko)
- 2.6 Bopelokgale/Go itshepa. (2)
- 2.7 Mahikeng (1)
- [15]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOSOBANYO

POTSO 3

Tshosobanyo e tshwanetse go tshwaiwa ka mokgwa o o latelang:

- **Kabo ya maduo:**
  - Dintlha di le 7 – maduo a le 7 (ntlha e le nngwe e abelwa leduo le le 1)
  - Puo – maduo a le 3
  - Maduo otlhe: **[10]**
- **Kabo ya maduo a puo:**
  - Dintlha tse di nepagetseng di le 1–3: aba leduo le le 1
  - Dintlha tse di nepagetseng di le 4–5: aba maduo a le 2
  - Dintlha tse di nepagetseng di le 6–7: aba maduo a le 3

ELA TLHOKO:

- **Popego:**
  - Tshosobanyo e tshwanetse go tshwaiwa le fa e tlhagisitswe ka popego e e fosagetseng.
- **Palo ya mafoko:**
  - Batshwai ba tshwanetse go netefatsa palo ya mafoko a a dirisitsweng.
  - O se ke wa goga maduo ape fa motlhatlhojwa a sa tlhagisa palo ya mafoko a a dirisitsweng kgotsa fa palo ya mafoko e fosagetse.
  - Fa palo ya mafoko e fetilwe, buisa mafoko a le 5 go feta palo e e beilweng o bo o itlhokomolosa tshosobanyo e e setseng.

PALO	MAFOKO A A NOPOTSWENG	MAFOKO A A TSHITSHINNGWANG
1	Mo letsatsing leo, ngaka ya setso ke yona e e tlabang kgomo kgotsa podi eo.	Ngaka e tlabang seruiwa se se tla dirisiwang.
2	O tsaya moswang wa yona a o tlhakanye le ditlhare tse a tlileng go ba tlhapisa ka tsona.	O tswakanya melemo le mantle a seruiwa go tlhapisa ka tsona.
3	Mo lelapeng go tlhapisiwa rre le bana ba basimane pele mme go latele mme le basetsana.	Go simololwa ka batho ba banna go bo go latela basadi.
4	Ba tlhapisiwa ba namile maoto mo godimo ga moseme kgotsa letlalo la kgomo e e sa tswang go tlhabiwa.	Go tlhapisediwa mo sealong kgotsa mo phateng.
5	Ngaka ya bona e tla ba phorola/tshasa ka motswako oo a ntse a bua le badimo ba bona ka go ba kopela masego.	Ngaka e ba tlotsa ka motswako le go ba rapelela.
6	Ba tshwanetse go tlhola jalo motshegare otlhe ba sa tlhape go fitlhela ka le le latelang.	Ba tlhola ba tshasitswe jalo letsatsi lotlhe.
7	Kwa mafelong a mangwe, go apewa nama ya seruiwa se se tlhabilweng mme batho ba lefelo leo ba lalediwe go tla go nna dipaki tsa tiragalo eo le go tla go ja.	Go lalediwa baagisane go tla go bogela le go ja nama.

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO

POTSO 4

4.1	4.1.1	Ditsala	(1)
	4.1.2	Bosula	(1)
4.2	4.2.1	Lerui	(1)
	4.2.2	Leina	(1)
4.3	4.3.1	Mme o itse go tshela letswai le le lekaneng mo dijong.	(2)
	4.3.2	Bana ba tshela noka fa ba ya sekolong//O ka tshela malatsi a le mantsi fa o itlhokomela.	(2)
4.4	Ena		(1)
	Tsona		(1)
4.5	Ena o ne a opelela Botlhale dipina tsa phenyo.		(2)
	Tsona di ne di tshologa mo matlhong a gagwe.		(2)
4.6	4.6.1	Tlhokafala	(1)
	4.6.2	Se na madi.	(1)
4.7	4.7.1	Lelatlhelwa	(1)
	4.7.2	Lediri	(1)
4.8	4.8.1	Tlhokafetse	(1)
	4.8.2	Ithutile	(1)

[20]

POTSO 5

5.1	5.1.1	Tse	(1)
	5.1.2	Tseo	(1)
	5.1.3	Tsele	(1)
5.2	5.2.1	kgakala	(1)
	5.2.2	mosetsana	(1)
5.3	Ba dule ba sa taboge go ya go batlana le diyamaleng./Ga ba a tswa ba taboga go ya go batla diyamaleng.		(2)

5.4	5.4.1	tshupanako	(1)
	5.4.2	letlhabaphefo	(1)
5.5	5.5.1	motsotso	(1)
	5.5.2	leitlho	(1)
5.6	5.6.1	Nadia – sediri	(1)
	5.6.2	Nako – sedirwa	(1)
5.7		Nadia ka namana o ela nako tlhoko.	(2)
5.8	5.8.1	Basimane ba ne ba boela leng kwa morago?	(2)
	5.8.2	Nadia o bua sekae?	(2)
5.9		Leina	(1)
			[20]

POTSO 6

6.1		Matshelo a batho a mo kotsing/Tlhatlhoso ya motlakase e tlile go bolaya batho/E tla diga ikonomi ya naga.	(2)
6.2		Motlakase	(1)
6.3		B/Ga go na tsholofelo.	(1)
6.4		Ga ba batle go ineela/Ba kgaratlhela go tswelala ka botshelo.	(2)
6.5		Ka magala/malatlha – go bonala terena e kuisitse mosi.	(2)
6.6		Tlhatlhoso ya motlakase.	(2)
			[10]

POTSO 7

7.1	7.1.1	Gaufi le fa o neng o eme gone, go ne go le <u>se</u> khhi se se kitlaneng.	(2)
	7.1.2	<u>A</u> tsaya kgato ya ntlha, ya bobedi, ya ...	(2)
7.2	7.2.1	<u>Selo</u> sa mo ngaparela ka <u>kgokgotso</u> .	(2)
	7.2.2	A leka go kgaratlha ga se ka ga thusa <u>sepe</u> , <u>gonne</u> tsela <u>e ne</u> e le <u>tshesane</u> .	(4)
			[10]

KAROLO YA D: DIKWALO

POTSO 8: TSA FA ISONG – SA Moroke

8.1	8.1.1	B/Motshwari	(1)
	8.1.2	C/Rietspruit	(1)
	8.1.3	A/E ne e itse gore e tla bo e katogile kotsi ya go longwa ke dinotshe.	(1)
	8.1.4	D/Basadi ba ba mo mmotorokareng.	(1)
8.2	8.2.1	D/O rafa dinotshe.	(1)
	8.2.2	E/O ne a raelesega gore ka gale a dire kgatlhanong le dikgakololo tsa motsadi.	(1)
	8.2.3	B/Ngwana yo o reetsang dikgakololo tsa bagolo.	(1)
	8.2.4	A/Go kotsi go tshameka kwa letamong.	(1)
	8.2.5	C/Bana ba itlhokomele mo malatsing a bofelo jwa beke.	(1)
8.3	8.3.1	Mamepe	(1)
	8.3.2	Tshukudu	(1)
	8.3.3	Tsheko	(1)
8.4	8.4.1	Ee	(1)
	8.4.2	Nnyaya	(1)
8.5		O tlhogo e thata/ga a reetse dikgakololo tsa batsadi.	(2)
8.6		Nnyaya, o ne a longwa ke motshitshi wa dinotshe mme a siela gae.	(2)
8.7		Go nna tlhogo e thata go tsenya motho mo mathateng le mo kotsing/Fa o sa reetse dikgakololo tsa bagolo o tla tsoga o ikotlhaya mo isagong. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa di elwe tlhoko)	(2) [20]

KGOTSA

POTSO 9: TSA FA ISONG – SA Moroke

9.1	9.1.1	C/Letlalo la nakedi.	(1)
	9.1.2	A/Kubu	(1)
	9.1.3	B/Tlhoru ya gagwe e ne e supa fa a ne a tsentse nama mo go yona.	(1)
	9.1.4	D/Modiri	(1)
9.2	9.2.1	C/Kalafi ya moji wa nama ya podi.	(1)
	9.2.2	A/Ngwana wa ga kgaitsadie Piet Barolong.	(1)
	9.2.3	E/Ngaka	(1)
	9.2.4	B/Sepalangwa sa ga Ngake le mosadi wa gagwe.	(1)
	9.2.5	D/E ne e tlhabelwa Ngake fa a etetse kwa ga Barolong.	(1)
9.3	9.3.1	Lonaka lwa motse.	(1)
	9.3.2	Kudung	(1)
	9.3.3	Mareta	(1)
9.4	9.4.1	Nnyaya	(1)
	9.4.2	Ee	(1)
9.5		Mmoloki wa matlotlo a setšhaba sa gaabo.	(2)
9.6		O ne a le bogale.	(2)
9.7		Tuelo ya boleo ke loso/Bogodu ga bo duele. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa di elwe tlhoko.)	(2)
			[20]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA D: 20
PALOGOTLHE: 120